

JINOYAT NATIJASIDA YETKAZILGAN MULKIY ZIYONNI QOPLASH

Xudaynazarova Uldaulet Muratovna

Berdaq nomidagi Qoraqolpoq davlat universiteti

Yuridika fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat natijasida yetkazilgan ziyonni qoplash tushunchasi va turlari, uni qoplashning protsessual tartibi va shartlari, fuqaroviy da'vo tushunchasi va predmeti, fuqaroviy da'vo qo'zg'atishning huquqiy oqibatlari, mulkiy ziyon subyektlari va predmeti to'g'risida zaruriy ma'lumotlar va fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Mulkiy ziyon, fuqaroviy da'vo, fuqaroviy da'vo predmeti, da'voni qondirish, mol-mulkni qaytarish, hukimning fuqaroviy da'vo qismi ijrosini ta'minlash.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda jinoyat protsessida shaxs huquqlarini har tomonlama e'tirof etish va himoya qilishga qaratilgan, inson huquqlarini oliy qadriyat sifatida e'tirof etishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 65-moddasiga binoan xususiy mulk boshqa mulk shakllari kabi daxlsiz va davlat himoyasida ekanligi mulkdor faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda va tartibdagina mulkdan mahrum etilishi tartibga solingan. Bu konstitutsiyaviy qoida jinoiy jazolarning liberallashtirilishi bilan jinoiy jazolar tizimidan mol-mulkni musadora qilish chiqarilganida ham namoyon bo'ladi

Moddiy zararni undirishning eng oddiy va samarali usuli restitutsiya hisoblanadi. "Restitutsiya" so'zi lotin tilidan tarjima qilinganda "tiklash", "avvalgi, dastlabgi holatga qaytish" degan ma'noni anglatadi. Mazkur atamadan asosan fuqarolik va xalqaro huquqda keng foydalaniladi, ammo u jinoyat protsessual huquqida ham qo'llanilishi mumkin. Restitutsiya jinoyat protsessida jinoyatdan moddiy zarar ko'rgan jabrlanuvchining jinoyat sodir bo'lguniga qadar mavjud bo'lgan mulkiy holatining qayta tiklanishini ifodalaydi. Masalan, shaxs O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 169-moddasida qayd etilgan o'g'irlik jinoyatini sodir etib boshqa fuqaroning uyidan qimmatbaho taqinchoqlarni o'g'irlab ketganligi va ushbu jinoyatning ochilishi natijasida qimmatbaho taqinchoqlar qonuniy egasiga qaytarilganligi restitutsiyaga yaqqol misol bo'la oladi.

Jinoyat sodir etilishi tufayli yoki aqli noraso shaxsning ijtimoiy xavfli qilmishi natijasida fuqarolarga yoki yuridik shaxslarga yetkazilgan mulkiy ziyon, albatta,

qoplanishi kerak. Bunga jabrlanuvchini dafn etish, kasalxonada davolanishi uchun ketgan harajatlari yoki sug'urta tariqasida unga to'lanadigan pul, nafaqa yoki pensiya puli ham kiradi. Bunday undirishlar jinoyat prosessual normalar bilan tartibga solinadi hamda fuqaroviy da'volar obyektiga kiradi. Buning uchun fuqaroviy da'vo mulkiy ziyon ko'rgan shaxs yoki uning vakili, prokuror tomonidan jinoyat ishi qo'zg'atilgan paytdan boshlab to sud tergovi boshlangunga qadar qo'zg'atiladi. Bu haqda tergovchi qaror, sud esa ajrim chiqaradi.

Jinoyat prosessidagi fuqaroviy da'vo – kimningdir foydasiga hal qilish to'g'risidagi talabdir, chunki uning mazmuni javobgarni muayyan harakatlarni da'vogar foydasiga sodir etishi lozimligi to'g'risidagi, jinoyat tufayli yetkazilgan mulkiy va ma'naviy ziyonni qoplash haqidagi talab hisoblanadi.

Fuqaroviy da'voning predmeti - bu moddiy (mulkiy), jismoniy va ma'naviy zararni undirish to'g'risida sudga taqdim etilgan moddiy-huquqiy talabdir. Jinoyat-protsessual kodeksining 283-moddasiga asosan, sud oqlov hukmini chiqarayotganda, shuningdek, tibbiy yo'sindagi majburlov choralarini qo'llash bo'yicha ishni tugatish haqida ajrim chiqarayotganida, fuqaroviy da'voni qondirishni quyidagi hollarda rad etadi, basharti:

- 1) jinoyat yoki ijtimoiy xavfli qilmish hodisasi yuz bermagan bo'lsa;
- 2) sudlanuvchining yoki tibbiy yo'sindagi majburlov chorasini qo'llash masalasi hal etilayotgan shaxsning sodir etilgan jinoyatga yoki ijtimoiy xavfli qilmishga daxli yo'qligi aniqlangan bo'lsa;
- 3) sudlanuvchining yoki tibbiy yo'sindagi majburlov chorasini qo'llash masalasi hal etilayotgan shaxsning mulkiy ziyon keltirgan harakati zaruriy mudofaa chegarasidan chiqmagan holda sodir etilgan bo'lsa.

Jinoyat ishi bo'yicha ashyoviy dalillar deb e'tirof etilgan jinoyatning narsalari tergov idoralarida saqlanadi.

Amaldagi O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 287-moddasiga asosan, jinoyat sodir etilishi natijasida jabrlanuvchi yoki yuridik shaxsning yo'qolgan va ashyoviy dalil deb e'tirof etilgan mol-mulki egasiga qaytarilishi lozim. Jabrlanuvchi vafot etgan taqdirda uning mol-mulki merosxo'rlariga, tugatilgan yuridik shaxsning mol-mulkesa uning huquq vorisiga o'tkaziladi. Egasini aniqlab bo'lmagan molmulk davlat egaligiga o'tkaziladi.

Mol-mulknii qaytarib berish yoki uni davlat egaligiga o'tkazish sudning qonuniy kuchga kirgan hukmi yoki tibbiy yo'sindagi majburlov choralarini qo'llash to'g'risidagi ajrimiga asosan, ish tugatilganida esa surishtiruvchining, tergovchining qarori yoki sudning ajrimiga ko'ra amalga oshiriladi.

Hukmning fuqaroviy da'vo qismi ijrosini ta'minlash uchun mol-mulkni xatlashda bayonnomaga qiymati zararni qoplash uchun yetarli mol-mulk kiritiladi. Bunda mulkdor yoki mol-mulk egasi, o'zining fikricha, qaysi mol-mulkni bayonnomaga kiritish zarur deb hisoblasa, shu mol-mulkni ko'rsatishga haqlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 01.05.2023
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 22.02.2018
3. Jinoyat prosesual huquqi. Umumiy qism. Darslik. Mualliflar jamoasi// y.f.d.,prof. G.Z.Tólaganova, y.f.n.,dots. S.M.Raxmanovalarning umumiy tahriri ostida.- Toshkent: TDYU nashriyoti, 2017. -490 bet
4. Jinoyat-protsessual huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi // - T.: TDYU nashriyoti, 2021. - 248 bet